

Koninkrijk Aragón (1336 - 1516)

(voor een stamboom van de koningen van Aragón [zie bijlage](#))

In 1340 werd definitief een eind gemaakt aan de Moorse aspiraties om verloren gegaan grondgebied in Spanje te heroveren. Aragón vergrootte zijn rijk en bereikte onder Alfons V de maximale omvang. Met het huwelijk van de laatste koning van Aragón, Ferdinand II met Isabella van Castilië smolten deze koninkrijken ineen. Na de verovering van het Moorse Granada in 1492 en van Navarra in 1512 was het gehele schiereiland - met uitzondering van Portugal - samengevoegd onder één kroon, die van Spanje.

Aragón onder Peter met de Ponjaard

In 1336 besteed Peter IV, ook wel de Plechtstatige genoemd, zoon van Alfons IV, de troon van Aragón. Hij vertoonde zich altijd met een kleine dolk in de hand, vandaar zijn tweede bijnaam: Peter met de Ponjaard. Met deze ponjaard zou hij twaalf jaar later de zegels verbreken van de privileges der edelen, verbonden in de in 1287 ontstane Unie van Aragón. Daarbij verwondde

Peter IV met de Ponjaard
de Plechtstatige
1319-1387

hij zichzelf, en toen hij zag hoe daarmee de documenten besmeurd werden, zei hij dat het goed was dat privileges, in naam waarvan zoveel bloed was vergoten, werden uitgewist door koninklijk bloed. De strijd met de opstandige edelen was net als onder zijn voorgangers hevig, duurde lang en eiste veel van de aandacht van de koning op. Ook zou Peter IV meer dan tien jaar in oorlog zijn met Castilië, hoewel hij in 1339 Alfons XI van Castilië met een vloot te hulp kwam in de strijd op zee met de koning van Marokko, Abu Al-Hassan, een strijd waarin de Aragonese vloot het onderspit moest delven. Maar de Marokkaanse koning, die een laatste poging waagde om de verloren gegane gebieden in Spanje te heroveren, werd uiteindelijk door de gecombineerde christelijke legers te land definitief verslagen in de slag van Salados in 1340.

De vloot van het Italiaanse rijk Genua vormde in het Middellandsezeegebied, waar Aragón grote belangen had (Sicilië, Sardinië), een bedreiging voor Peter IV die hij echter diverse keren wist te keren. Tevens had Peter zijn zinnen gezet op definitieve toevoeging van het rijk Mallorca aan de Aragonese kroon. Mallorca, ooit veroverd op de Moren door zijn voorvader Jacobus I, werd geregeerd door Jacobus III, een verre verwant van Peter. Het lukte Peter IV in 1343 om de Balearen in te nemen en sindsdien zijn deze eilanden nooit meer een zelfstandige eenheid geweest.

Peter IV is vier keer gehuwd geweest. Zijn eerste vrouw was María, een dochter van de koning van Navarra. Uit dit huwelijk werden vier kinderen geboren waarvan de enige mannelijke nakomeling slechts één dag heeft geleefd. Om te voorkomen dat zijn broer of halfbroers de troon zou claimen, bepaalde Peter IV dat zijn oudste dochter Constanza hem zou opvolgen, waarmee hij brak met de gewoonte om prinsessen uit te sluiten van erfopvolging. De edelen, verenigd in de Unie, kwamen hiertegen in opstand en steunden de aanspraken van de broer van Peter, Jacobus. Jacobus werd echter in opdracht van Peter vergiftigd. Vlak daarna probeerde Ferdinand, een halfbroer van Peter, de macht te grijpen en brak er een burgeroorlog uit in Aragón tussen de Unionisten en de aanhangers van Peter IV, de Royalisten. Deze oorlog eindigde in 1348 met de overwinning van Peter IV en met de bovengenoemde vernietiging van de privileges der edelen. Ferdinand ontsnapte ternauwernood aan een executie.

Pas het derde huwelijk (in 1349) van Peter IV, met Eleonora van Sicilië, bracht mannelijke troonopvolgers voort: Johan I en Martinus I. Door dit huwelijk verkreeg Peter IV rechten op het hertogdom van Athene dat in bezit was van het Siciliaanse koningshuis. En dat is zo gebleven. Vandaag de dag voert Juan Carlos I, koning van Spanje, nog altijd de ceremoniële titel van Hertog van Athene. Door de geboorte van mannelijke opvolgers werd een streep gehaald door de rechten van prinses Constanza die later in het huwelijk zou treden met koning Frederik III van Sicilië.

In 1356 brak de oorlog uit tussen Aragón en Castilië, dat geregeerd werd door Peter I, die de bijnaam de 'Hardvochtige' had. Deze oorlog wordt wel *'la guerra de dos Pedros'* genoemd. Belangrijkste oorzaak van deze oorlog was dat Castilië, dat veel groter was dan Aragón, betere toegang zocht tot de Middellandse Zee. Daarbij kwam dat de halfbroer van Peter I, Hendrik van Trastámara, die aanspraken maakte op de Castiliaanse troon, steun had gezocht bij de Aragonese koning. Deze oorlog bracht Aragón aan de rand van de afgrond, maar uiteindelijk hielden de beide rijken elkaar in evenwicht. Pas in 1369 kwam het tot een doorbraak toen Peter I van Castilië met hulp van de Engelsen in de slag van Nájera zijn halfbroer Hendrik, die een alliantie gesloten had met Frankrijk, wist te verslaan.

Hendrik van Trastámara vluchtte na zijn nederlaag naar Aragón, vermoordde in datzelfde jaar Peter I in gevecht en eiste met succes de Castiliaanse troon op. Daarna trok hij net als zijn vermoorde halfbroer op tegen zijn oude bondgenoot Aragón, dat zich echter gesteund wist door Portugal, Navarra en zelfs door de koning van Granada. In 1375 slaagde de paus erin vrede te bewerkstelligen tussen Castilië en Aragón door het pact van Almazán. Dit pact voorzag in het huwelijk van Eleonora, dochter van de Aragonese koning Peter IV met Johan I, zoon van Hendrik. In 1387 overleed Peter en werd opgevolgd door Johan I, de Jager.

Johan I en het Westerse kerkschisma

Gedurende 1376 tot 1417 beroerde het Westerse schisma de rooms-katholieke kerk. De in Rome zetelende paus werd gesteund door het Heilige Roomse Rijk, Noord-Italië en Engeland, terwijl Frankrijk, Schotland en Napels achter de tegenpaus in Avignon stonden. In tegenstelling tot zijn vader Peter IV, die geen keuze had gemaakt in dit kerkelijke conflict, schaarde Johan I zich achter Clemens VII, de tegenpaus. Toen deze in 1394 overleed, werd als opvolger kardinaal Pedro de Luna van Aragón gekozen onder de naam van Benedictus XIII, wat het koninkrijk met trots vervulde. Het concilie van Pisa in 1409 besloot paus en tegenpaus onwettig te verklaren en er werd een derde paus gekozen, maar geen van hen wist van wijken. In 1417 maakte het Concilie van Konstanz een einde aan het schisma. Benedictus trok zich terug in Aragón en excommuniceerde al degenen die kwaad van hem spraken. Discussie over zijn legitimiteit duurde voort tot aan zijn dood in 1423.

Problemen met de troonsopvolging

Johan I regeerde maar kort, hij stierf tijdens een jachtpartij in 1395 en heeft zich vooral bezig gehouden met het verdedigen van zijn rijk tegen aanvallen vanuit Frankrijk en tegen opstanden op Sardinië en Sicilië, problemen die hij de baas wist te blijven. Johan I, die geen nakomelingen had, werd opgevolgd door zijn broer, Martinus I, op dat moment koning van Sicilië. Deze vertrok niet onmiddellijk naar Zaragoza om gekroond te worden en liet de zorgen voor Aragón in eerste instantie over aan zijn vrouw Maria de Luna die zich bekwaam staande wist te houden tegen aanvallen vanuit Frankrijk. Eind 1397 arriveerde Martinus I in Zaragoza en liet Sicilië achter in handen van zijn zoon Martinus II.

Johan I, de Jager
1350-1395

Martinus I
1356-1410

Martinus I, wiens vrouw in 1406 overleed, verloor drie jaar daarna zijn zoon en erfopvolger Martinus II van Sicilië, die geen wettige nakomelingen had. Martinus I werd geadviseerd te hertrouwen, wat hij ook deed, maar zijn verslechterende gezondheid stond de het verwekken van een nieuwe opvolger in de weg. Hij overleed in 1410 zonder zijn opvolging geregeld te hebben. Er dienden zich wel zes pretendentes aan die allen in meer of mindere mate verwant waren aan Martinus I en na uitvoerige be-

Ferdinand I
de Antequera
1380-1416

raadslagingen (resultierend in het zogeheten *Compromiso de Caspe*) werd uiteindelijk gekozen voor Ferdinand van Trastámara, zoon van Martinus' zuster Eleonora uit haar huwelijk met de Castiliaanse koning Johan I. Doorslaggevend voor deze keuze waren de enorme economische macht van Ferdinand en zijn tijdens de verovering van Antequera op de Moren bewezen capaciteiten als veldheer. Hieraan onleende hij de bijnaam *el de Antequera*. Ferdinand werd in 1412 gekroond als koning Ferdinand I van Aragón. Hij regeerde maar kort en overleed op zesendertigjarige leeftijd in 1416. Ferdinand I werd opgevolgd door zijn oudste zoon Alfons V (de Edelmoedige), een Castiliaan in hart en nieren, die op tal van hoge posten Castilianen benoemde en bij zijn Aragonese onderdanen niet geliefd was.

Oorlog met Castilië en uitbreiding in het Middellandse Zeegebied

Vanaf 1420 ontstond een ingewikkeld conflict tussen Aragón en Castilië waarin ook Navarra betrokken was. Hendrik, de broer van Alfons V had belangen in Castilië als grootmeester van de Orde van Santiago (een religieus-militaire orde) en probeerde samen met Castiliaanse edelen de macht over Castilië in handen te krijgen waar toen de vijftienjarige Johan II regeerde onder toezien oog van Álvaro de Luna, de belangrijkste gunsteling van de koning. Maar Hendrik werd gevangen genomen, wat zijn broer Alfons V van Aragón tot ingrijpen dwong. Deze kreeg steun van zijn andere broer, prins Johan II van Navarra (deze was gehuwd met kroonprinses Blanca van Navarra) die net als Hendrik bezittingen had in Castilië. Mede onder druk van de Navarrese koning Karel III werd aanvankelijk de vrede getekend, maar na de dood van Karel, die een goede diplomaat was, brak de strijd tussen de Castiliaanse koning en de prinsen van Aragón weer los. In 1429 trok Alfons V met zijn broer Johan II van Navarra op tegen Castilië. Ondanks bemiddelingspogingen van de Aragonese koningin Maria - een zuster van Johan II van Castilië die haar tenten opsloeg tussen de legers van beide partijen - kwam het in dat jaar toch niet tot vrede en na diverse kleinere veldslagen besloten Johan II van Castilië en Alfons V van Aragón in 1430 het conflict voorgoed uit te vechten. Maar dat werd voorkomen door een gezamenlijke actie van edelen uit de betrokken koninkrijken. Er werd een verdrag gesloten waarin onder meer bepaald werd dat de prinsen van Aragón en Álvaro de Luna zich op eigen grondgebied zouden terugtrekken.

Alfons V
de Edelmoedige
1396-1458

In 1432 vertrok Alfons V naar Sicilië om daar zijn belangen te verdedigen. Hij zou nooit meer terugkeren naar Aragón dat bij zijn afwezigheid geregeerd werd door koningin Maria en zijn broer Johan II van Navarra. Johan slaagde erin om de vrede met Castilië te herbevestigen in 1436 door het huwelijk te arrangeren van zijn dochter Blanca met de kroonprins van Castilië, Hendrik IV. Maar nog voordat Hendrik de Castiliaanse troon besteeg in 1454, zou dit huwelijk stranden. Hendrik IV stond bekend als de 'Impotente' en er waren geen nakomelingen.

Dankzij de relatieve rust aan de grens met Castilië kon alle aandacht van Aragón gericht worden op verwikkelingen rond de Italiaanse bezittingen van Alfons V (Napels, Sardinië, Corsica en Sicilië). Hij wist zijn bezittingen met succes te verdedigen tegen de Genuezen met wie hij in 1444 een overeenkomst sloot. Het beviel Alfons kennelijk goed in Italië en hij verplaatste zijn hofhouding naar Napels.

De rol van Johan II, de Grote, van Aragón en Navarra

Vanaf 1441, het jaar waarin Blanca I van Navarra overleed, tot 1461 vocht Johan II van Aragón met zijn zoon Karel, die Blanca zou opvolgen, om de troon van Navarra. Karel accepteerde dat zijn vader in naam koning bleef van Navarra, maar hij gaf het niet op, vooral niet toen Johan II in 1447 hertrouwde met Johanna Enríquez de dochter van een Castiliaanse admiraal, waardoor hij zijn rechten op de Navarrese troon formeel verspeelde. Uit dit huwelijk werd een zoon geboren, Ferdinand II, die later zou huwen met Isabella van Castilië. Een huwelijk waaruit de samenvoeging van Aragón en Castilië tot het koninkrijk Spanje zou voortvloeien. Steeds duidelijker werd het de Aragonese onderdanen dat Johan II zich meer bezighield met zijn persoonlijke belangen waaronder zijn bezittingen in Castilië dan met die van Aragón zelf en het was dan ook een dringende wens van de edelen dat Alfons V zou terugkeren uit Italië naar Zaragoza, maar die vertikte dat. Opnieuw kwam het tot oorlog tussen Aragón en Castilië, waarbij de Castiliaanse aanvoerder Álvaro de Luna de aanspraken van Karel op de Navarrese troon ondersteunde en Johan II, net als enkele jaren daarvoor samen met zijn broer Hendrik Castiliaanse edelen probeerde mee te krijgen in hun pogingen de macht in Castilië te grijpen.

In 1455 kwam het tot een definitieve breuk tussen Johan II en zijn zoon Karel. Johan bevond zich in een lastige situatie omdat hij erfopvolger was van Alfons V en na beider dood Karel zowel de troon van Aragón als die van Navarra zou erven, iets wat Johan II tot elke prijs wilde voorkomen. Hij stootte zijn zoon Karel uit het Navarrese koningshuis. Deze zocht steun bij zijn oom Alfons V, maar toen de Aragonese koning in 1458 overleed en er geen wettige opvolger was, werd zijn broer Johan II koning van Aragón (bijgenaamd de Grote) en waren de kansen van Karel zo goed als verkeken. De strijd tussen vader en zoon eindigde met het overlijden van Karel in 1461.

Johan II
de Grote
1398-1476

Prins Ferdinand II, de zoon van Johan II, werd in 1463 ingezworen als erfopvolger van de kroon van Aragón. De macht van Ferdinand II zou vanaf dat moment voortdurend toenemen, maar eerst moest een opstand van Catalanen bedwongen worden. Deze was in 1462 uitgebroken met de benoeming door de opstandelingen van Hendrik IV, destijds koning van Castilië, tot graaf van Catalonië met de bedoeling om van Catalonië een zelfstandig rijk te maken, los van Aragón. De strijd die de koning en zijn zoon voerde tegen de opstandelingen duurde lang, maar uiteindelijk moesten zij in 1470 het hoofd buigen. Wegens blindheid liet Johan II in eerste instantie het gevecht over aan Ferdinand, maar na een geslaagde staaroperatie werd hij weer actief en hielp hij zijn zoon Ferdinand in de oorlog in Catalonië.

Aragón en Castilië door huwelijk verbonden

Het huwelijk tussen Isabella van Castilië en Ferdinand II van Aragón vond in het geheim plaats in Valladolid op 5 februari 1469. Zelfs de vader van Isabella, Hendrik IV, was er niet van op de hoogte en hij had ook geen toestemming verleend. Toen Hendrik in 1474 overleed, kwam Isabella op de Castiliaanse troon. Ferdinand werd benoemd als co-regent en liet voortdurend de belangen van Castilië prevaleren boven die van Aragón, waardoor hij nog wel eens in conflict kwam met zijn vader, koning Johan II van Aragón en Navarra.

Toen Johan II in 1479 overleed volgde Ferdinand hem op. Isabella en Ferdinand regeerden formeel samen over Castilië en Aragón, maar in feite bestuurden zij zelfstandig hun eigen rijk. Daarmee controleerden zij praktisch het gehele Iberisch schiereiland en lag de weg open naar de verovering van het Moorse Granada dat zich in 1492 overgaf. Hoewel de christelijke veroveraars bij de sleuteloverdracht van de stad Granada beloofden dat de inwoners hun eigen godsdienst zouden kunnen blijven belijden, hielden zij zich daar niet aan. Al in hetzelfde jaar werd door hen gedecreteerd dat alle joden Spanje moesten verlaten of zich bekeren. Voor de moslims duurde het wat langer: deze geloofsgroep werd uiteindelijk in 1609 verbannen van het schiereiland. Als dank voor hun inspanningen ten bate van de rooms-katholieke kerk ontvingen Isabella en Ferdinand van de paus in 1496 de titel van 'katholieke vorst' *).

Isabella I
van Castilië
1451-1504

In 1495 rekende Ferdinand II af met de Fransen die het gemunt hadden op het Napolitaanse rijk dat in 1444 door Alfons V bij Aragón was ingelijfd. De Franse koning Karel VIII trok Italië binnen onder het mom de belangen van de kerk te verdedigen, maar de paus steunde de Aragonese vorst die de Franse legers versloeg. Enkele jaren erna probeerden de Fransen het nog een keer en weer wist Ferdinand II hen te verslaan.

Isabella van Castilië overleed in 1506. Formeel volgde haar dochter Johanna haar op, maar in feite regeerde Ferdinand II. Hij liet Johanna, die mentaal niet sterk was en ontroostbaar na het overlijden van haar man Filips I van Habsburg, opsluiten onder het voorwendsel dat zij krankzinnig zou zijn. Vandaar haar latere bijnaam Johanna de Waanzinnige.

Ferdinand II
1452-1516

Koninkrijk Spanje ontstaat

Als heerser over Castilië en Aragón ondernam Ferdinand II vanaf 1506 tot aan zijn dood in 1516 een aantal veldtochten in Noord-Afrika en veroverde onder andere de steden Oran en Tripoli. Tevens versterkte hij zijn eigendommen in Italië en voegde Navarra, het laatste deel van het Iberisch schiereiland dat nog niet onder zijn bewind stond, toe aan zijn rijk. Navarra had steun gezocht bij de Fransen en dat was voor Ferdinand reden om - met goedkeuring van de paus - dit zelfstandige koninkrijk binnen te vallen. Hij veroverde Navarra in 1512 en in 1516 werd het formeel toegevoegd aan de Spaanse kroon. Daarmee was - afgezien van Portugal - de integratie van de christelijke rijken op het schiereiland voltooid.

Ferdinand II was niet alleen overtuigd rooms-katholiek, maar ook volbloed Castiliaan. Overal in Spanje regeerde hij met harde hand. Dat bracht hem tegen het eind van zijn leven in conflict met de nog altijd rebellerende Aragonese edelen die hun eeuwenoude rechten opeisten. Ferdinand stuurde er de heilige broederschap tegen banditisme (Santa Hermandad) en de Inquisitie (resp. opgericht in 1476 en 1478) op af en maakte op autoritair-Castiliaanse wijze korte metten met hen. Ferdinand II overleed in 1516 en werd begraven in Granada.

Adres politiebureau Enschede: Hermandad 2

Willem Peeters, 13 april 2011

*) Lees meer hierover in het artikel Monarchie en Kerk in Spanje (2).

**Bijlage: stamboom van de koningen van Aragón vanaf Alfons IV.
Jaartallen geven regeerjaren weer.**

